



**МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
150 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«150 ЛЕТ ОТ РОЖДЕНИЯ ТЕОДОРА (ФЕДОРА) ТАРАНОВСКОГО»**

**INTERNATIONAL CONFERENCE
“150 YEARS OF THE BIRTH OF THEODOR TARANOVSKY”**

Правни факултет, 23-25. 5. 2025. године

ЗБОРНИК АПСТРАКАТА

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
150 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ
23-25. мај 2025. Године

МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«150 ЛЕТ ОТ РОЖДЕНИЯ ТЕОДОРА (ФЕДОРА) ТАРАНОВСКОГО»
23-25 мая 2025 г.

INTERNATIONAL CONFERENCE
“150 YEARS OF THE BIRTH OF THEODOR TARANOVSKY”
23- 25th MAY, 2025.

ЗБОРНИК АПСТРАКАТА

Уредник Зборника:
проф. др Зоран С. Мирковић

Технички уредник:
асист. мср Ђорђе Степић

Издавач:
Универзитет у Београду – Правни факултет

Тираж: 100 примерака

Издавање овог зборника и организовање конференције помогло је Министарство науке,
технолошког развоја и иновација.

© УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ, 2025

**СПИСАК ЧЛАНОВА ОРГАНИЗАЦИОНОГ ОДБОРА СКУПА
„150 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ“**

- проф. др Зоран Мирковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, председник Организационог одбора
- проф. др Нина Кршљанин, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду
- доц. др Наталија Ивановна Малишева (*Наталия Ивановна Малышева*), Правни факултет Државног универзитета у Санкт-Петербургу, Руска федерација
- доц. др Ирина Павловна Кененова, Правни факултет Московског државног универзитета „Ломоносов“, Руска федерација
- проф. др Пјотр Шимањиц (Piotr Szymaniec), Институт за друштвено-правне студије Универзитета „Ангелус Силесијус“, Валбжих, Пољска
- проф. др Милош Вец (Miloš Vec), Правни факултет Универзитета у Бечу, Аустрија
- проф. др Атанасиос Атанасијадис (Αθανάσιος Αθανασιάδης), Теолошки факултет Аристотеловог универзитета у Солуну, Грчка
- проф. др Мирјана Мишкић, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Република Српска (БиХ)
- асист. мср Ђорђе Степић, Правни факултет Универзитета у Београду, секретар Организационог одбора

**LIST OF MEMBERS OF THE ORGANIZING COMMITTEE OF THE CONFERENCE
"150 YEARS OF THE BIRTH OF THEODOR TARANOVSKY"**

- Prof. Dr. Zoran Mirković, Full Professor, Faculty of Law, University of Belgrade, President of the Organizing Committee
- Prof. Dr. Nina Kršljanin, Associate Professor, Faculty of Law, University of Belgrade
- Assoc. Prof. Dr. Natalija Ivanovna Malysheva, Faculty of Law, Saint Petersburg State University, Russian Federation
- Assoc. Prof. Dr. Irina Pavlovna Kenenova, Faculty of Law, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
- Prof. Dr. Piotr Szymaniec, Institute for Social and Legal Studies, Angelus Silesius University, Walbrzych, Poland
- Prof. Dr. Miloš Vec, Faculty of Law, University of Vienna, Austria
- Prof. Dr. Athanasios Athanasijadis (Αθανάσιος Αθανασιάδης), Faculty of Theology, Aristotle University of Thessaloniki, Greece
- Prof. Dr. Mirjana Miškić, Faculty of Law, University of Banja Luka, Republika Srpska (BiH)
- Asst. Msr. Đorđe Stepić, Faculty of Law, University of Belgrade, Secretary of the Organizing Committee

**СПИСОК ЧЛЕНОВ ОРГКОМИТЕТА КОНФЕРЕНЦИИ
«150 ЛЕТ ОТ РОЖДЕНИЯ ТЕОДОРА (ФЕДОРА) ТАРАНОВСКОГО»**

- проф. д-р Зоран Миркович, профессор Юридического факультета Белградского университета, председатель Оргкомитета:
- проф. д-р Нина Кршлянин, профессор Юридического факультета Белградского университета
- доцент Наталия Ивановна Малышева, к.ю.н., Юридический факультет, Санкт-Петербургский государственный университет, Российская Федерация
- доцент Ирина Павловна Кененова, к.ю.н., Юридический факультет, Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Российская Федерация
- проф. д-р Петр Шиманец, Институт социальных и правовых исследований, Университет Ангелуса Силезиуса, Валбжих, Польша
- проф. д-р Милош Вец, Юридический факультет Венского университета, Австрия
- проф. д-р Афанасиос Афанасиадис (Αθανάσιος Αθανασιάδης), Факультет теологии, Университет Аристотеля в Салониках, Греция
- проф. д-р Мирьяна Мишкич, Юридический факультет, Университет Баня-Луки, Республика Сербская (БиГ)
- ассистент Джордже Степич, магистр наук, Юридический факультет Белградского университета, секретарь оргкомитета

САДРЖАЈ | TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

ŽELJKO BARTULOVIĆ TEODOR TARANOVSKI I MARKO KOSTREŃIĆ (DOPRINOS RAZVOJU PRAVNOPOVIJESNE ZNANOSTI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA)	7
ВЛАДИМИР ВУЛЕТИЋ РИМСКА КУПОПРОДАЈА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ОДРЕДБЕ ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА У ДЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	8
ДАЛИБОР ЂУКИЋ ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРПСКОЈ ДРЖАВИ	9
МИЛОШ ЗДРАВКОВИЋ ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	10
ИВАН АНДРЕЕВИЧ ИВАННИКОВ ОСОБЕННОСТИ РОССИЙСКОЙ ФИЛОСОФИИ ПРАВА НАЧАЛА XX ВЕКА В ОЦЕНКЕ Ф.В. ТАРАНОВСКОГО	11
ТАМАРА ИЛИЋ ПРОФ. ТАРАНОВСКИ И ВИЗАНТОЛОГИЈА	12
ИРИНА ПАВЛОВНА КЕНЕНОВА НОВЫЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ НА ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ В СВЕТЕ ИДЕЙ Ф.В. ТАРАНОВСКОГО	13
АНДРЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ КИРЮШИН К ВОПРОСУ ОБ АНАЛИЗЕ СИСТЕМЫ ИСТОЧНИКОВ СОБОРНОГО УЛОЖЕНИЯ 1649. ГОДА	14
ВЯЧЕСЛАВ ЕВГЕНЬЕВИЧ КОНДУРОВ ДОГМАТИКА КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА И ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОЛОГИЈА	15
МАРИЈА КОПРИВИЦА СУДСКЕ НАДЛЕЖНОСТИ ИГУМАНА У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ	18
МАРИЈА ВЛАДИМИРОВНА КОРОГОДИНА ВЛАДИМИР БЕНЕШЕВИЧ (1874 – 1938) И ИЗУЧЕНИЕ ЗАКОНОПРАВИЛА СВЯТОГО САВВЫ В 1930-Х ГГ.	18
НИНА КРШЉАНИН ДРЖАВНИ САБОР СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ У ДЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	19
МАША КУЛАУЗОВ, УРОШ СТАНКОВИЋ ПРЕПИСКА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ У РУКОПИСНОМ ОДЕЉЕЊУ МАТИЦЕ СРПСКЕ	20
МАРИЈА СЕРГЕЕВНА КУЛИКОВА РОЛЬ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРАВОВЫХ ЦЕННОСТЕЙ	21
ИГОР МИЛИНКОВИЋ РЕФЛЕКСИЈЕ О СХВАТАЊУ ПРИРОДЕ ПРАВНЕ НАУКЕ И ПРАВНОГ ФЕНОМЕНА У ДЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	22
VALERIO MASSIMO MINALE THEODORE TARANOVSKY AND THE SYNTAGMA ALPHABETICUM BY MATTHEW BLASTERES	23
ЗОРАН С. МИРКОВИЋ О МЕТОДУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ ПРИ ПИСАЊУ ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ ПРАВА У НЕМАЊИЧКОЈ ДРЖАВИ	24
САРА МИТИЋ УГОВОР О КУПОПРОДАЈИ У СРПСКОМ СРЕДЊОВЕКОВНОМ ПРАВУ ПРЕМА Т. ТАРАНОВСКОМ	25
СИНИША МИШИЋ ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ И СРЕДЊОВЕКОВНО СРПСКО СЕЛО	26
МИРЈАНА МИШКИЋ, ЂОРЂЕ РАКОВИЋ ДЈЕЦА КАО НОСИОЦИ ПРВОГ НАСЉЕДНОГ РЕДА У СРПСКОМ СРЕДЊОВЕКОВНОМ ПРАВУ	27
АНДРЕЈ ВАСИЉЕВИЧ ПОЛЯКОВ УЧЕНИЕ Ф. ТАРАНОВСКОГО О ПРАВЕ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ ОБОСНОВАНИЯ РОССИЙСКИХ ТРАДИЦИОННЫХ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ / ВКЛАД Ф. ТАРАНОВСКОГО В РАЗВИТИЕ РОССИЙСКОЙ ТЕОРИИ ПРАВА	28
ДУШАН РАКИТИЋ ПЕРСПЕКТИВА ТАРАНОВСКОГ НА "ОПШТУ КОНСТРУКЦИЈУ" ДРЖАВЕ НЕМАЊИЋА	29
МАРКО РОМИЋ О СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ УПРАВИ ИЗ ПЕРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	30
PIOTR SZYMANIEC THEODOR TARANOVSKY AND POLISH LEGAL HISTORIANS	31
VLADIMIR SIMIĆ DVE „DRŽAVE“ - JEDNA NA ĆIRILICI, A DRUGA NA LATINICI	32

МИЛОШ СТАНКОВИЋ	
ДОПРИНОС ПРОФЕСОРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ УТЕМЕЉЕЊУ УПОРЕДНЕ ПРАВНЕ ТРАДИЦИЈЕ	33
ЂОРЂЕ СТЕПИЋ	
О КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ПРОТИВ ИМОВИНЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ ИЗ ПЕРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	34
BORIS STOJKOVSKI	
SLAVERY IN MEDIEVAL SERBIA - LEGAL AND HISTORICAL ISSUES.....	35
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ	
КАНОНСКИ ЗБОРНИК ИЗ ЗБИРКЕ ЦЕТИЊСКОГ МАНАСТИРА (РУКОПИС БР. 74)	36
LÁSZLÓ HEKA	
SLOVENSKO PRAVO I MAĐARSKA PRAVNA ISTORIJA – DOPRINOS TEODORA TARANOVSKOG.....	37
ВАЛЕНТИНА ЦВЕТКОВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ	
НЕШТО О ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ	39
ЗОРАН ЧВОРОВИЋ	
ПОГЛЕД ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ НА СТАЛЕЖЕ У МОСКОВСКОЈ ДРЖАВИ И НЕМАЊИЋКОЈ СРБИЈИ.....	40
ПРОГРАМ ПРОГРАММА PROGRAMME	41

TEODOR TARANOVSKI I MARKO KOSTREŃIĆ (DOPRINOS RAZVOJU PRAVNOPOVIJESNE ZNANOSTI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA)

Rad prof. dr. Teodora Taranovskog, profesora pravne povijesti na Pravnom fakultetu u Beogradu od 1920. do 1936. važan je dio stvaranja novog sadržaja tog predmeta na studiju prava kao i metodološkog pristupa predmetu. Istražuje se njegov pristup segmentima pravne povijesti, tumačenja i odabir sadržaja znanosti državne i pravne povijesti u Kraljevini SHS/Jugoslaviji i utjecaja državne politike na njega. Sa druge strane, na Pravnom fakultetu u Zagrebu profesor pravne povijesti bio je dr. Marko Kostrenčić, još od 1912. pa do 1937. i ponovno od 1945. do 1955. Usporedba njihovih opredjeljenja bitnih za sadržaj predmeta, sličnost i različitost tumačenja važna je i zanimljiva za razumijevanje državnih procesa i razvoja pravno-povijesne znanosti, naročito srednjovjekovne državne i pravne povijesti. Posebno se to može uočiti kod Kostrenčića koji je predavao ovaj izuzetno važan predmet u tri vrlo različite državne formacije. U završnom dijelu rada možemo procijeniti doprinos obojice za pravno-povijesnu znanost uspoređujući njihova razmišljanja sa današnjim saznanjima i stanjem.

Ključne riječi: *Teodor Taranovski, Marko Kostrenčić, pravna povijest, pravni studij, srednjovjekovno pravo, 20. stoljeće.*

РИМСКА КУПОПРОДАЈА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ОДРЕДБЕ ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА У ДЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Тек створена држава краља Александра Карађорђевића, суочила се, убрзо по оснивању, са последицама Октобарске револуције у Русији. Краљевина Југославија, која је признала новоформирану Совјетски савез тек у предвечерје Другог светског рата, јуна 1940. године, била је неупоредиво благодарнија превасходно према руској интелигенцији одбеглој од револуционарне комунистичке одмазде. Универзитет у Београду и његов Правни факултет постали су тако научни дом и уточиште бројним руским професорима, међу којима се истакао и професор Теодор Тарановски.

Рођен у Пољској, у Плонску, а образујући се, усавршавајући и предајући у Варшави, Харкову, Симферопољу, Дорпату и Петрограду, након Октобарске револуције, обрео се у Београду где је, на Правном факултету, од 1923. предавао Историју словенских права. Бавећи се продубљено Душановим закоником, оставио је, између осталог, четвороделно капитално дело Историја српског права у немањихкој држави, а круну научног успеха доживео 1932. године, пријемом у Српску краљевску академију.

Троделно Душаново законодавство, његово најзначајније поље рада и научног деловања, по много чему се ослања и узор налази у Јустинијановој петоделној кодификацији, чије су одредбе имовинског права у значајној мери нашле место и у овом најзначајнијем српском правном споменику средњег века. Уговор о купопродаји се, међутим, издваја као најмарктнији пример утицаја римског права на средњовековно српско имовинско право, оличено у делу професора Тарановског, и његовог немерљивог доприноса овој специфичној повезници кодификаторског рада двају царева.

Др Далибор Ђукић, ванредни професор

Правни факултет Универзитета у Београду

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРПСКОЈ ДРЖАВИ

Циљ овог рада биће анализа правног положаја православне цркве у средњовековној српској држави са циљем идентификације оних елемената тог статуса који говоре о границама њене аутономије и самосталности у оквиру православне Немањичке државе. Т. Тарановски правилно примећује да хришћанска црква има васељенски карактер, те да њена засебна организација подразумева да она поседује посебну управу, законодавство и судство. У раду ће бити анализиран правни оквир који је уређивао деловање аутокефалне Српске цркве, те у којој мери је њен положај омогућавао развој црквене организације и самостално формирање њеног законодавства, управе и судства. Такође, анализа ће обухватити и сагледавање утицаја који су долазили споља, посебно из Константинопоља и Рима.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Научни опус професора Теодора Тарановског поглавито чине дела посвећена историји права, нарочито историји словенског права. Та по обиму и квалитету изузетна дела и утицај који су доцније вршила на генерације домаћих правника, учиниле су то да се професор Тарановски данас препознаје само као правни историчар. Међутим, ширина његових интересовања превазилази оквир правне историје, те се међу његовим књигама објављеним на српском језику посебно издваја једна под називом „Енциклопедија права“. Написана је била као уџбеник за студенте прве године док се основна, општа и уводна правна дисциплина предавала као Енциклопедија права, да би након Другог светског рата променила свој назив у Општа теорија права и државе, односно Увод у право. У том свом делу Тарановски се бави свим главним питањима те дисциплине, почев од односа права и државе, преко однос права и силе и права и морала, све до примене и тумачења права, па се сем као изванредни правни историчар, Тарановски показује и као одличан познавалац правне теорије.

С тим у вези треба истаћи да је његовим делима из сфере историје словенског права посвећен велики број научних радова, док је негде, помало у запећку, остао критички осврт на професора Тарановског као теоретичара права, а који се своди на једну монографију, прецизније на докторски рад Сузана Мердар „Теодор Тарановски као теоретичар права и правни филозоф“, одбрањен на Правном факултету у Нишу 2007. године, као и на неколицину чланака угледних домаћих правника посвећених, у већој или мањој мери, Тарановском као теоретичару права. Због тога постоји непосредни научни интерес да се пружи један критички осврт на његово дело „Енциклопедија права“, чиме се истовремено чува и негује српска правна култура чије је основе, међу многим другим великим професорима Правног факултета, поставио и Теодор Тарановски.

Д-р Иван Андреевич Иванников,

профессор кафедры теории права и государственно-правовых дисциплин Сочинского филиала ВГУЮ (РПА Минюста России)

ОСОБЕННОСТИ РОССИЙСКОЙ ФИЛОСОФИИ ПРАВА НАЧАЛА XX ВЕКА В ОЦЕНКЕ Ф.В. ТАРАНОВСКОГО

С самого начала своей научной деятельности Ф.В. Тарановский, кроме истории права, методологией юридического исследования, занимался теорией и философией права. Об этом свидетельствует его магистерская диссертация «Юридический метод в государственной науке. Очерк развития» (1905). Цель статьи - осветить философско-правовые взгляды Ф.В. Тарановского на основе его работ, которые были изданы в России до Октябрьской революции 1917 года. Ставятся задачи показать, что в центре его философско-правовых исследований были вопросы природы права, отношения обычая и права, права и морали, позитивного и естественного права, взаимодействия государства и права, а также вопросы специфики философии права в России, наиболее глубоким российским философом права. Дана характеристика исторической школы права и психологической школы права в России. Отмечается, что историческая школа права признавала две стадии развития права: первая - народное правосознание, вторая (на более высокая) - кодифицированное право. Знания о праве формируются в сознании профессиональных юристов, которые становятся представителями народа в правотворческой деятельности. По мысли Ф.В. Тарановского, «историческая школа требовала преимущественной разработки истории права предпочтительно перед догмой и политикой». Ф.В. Тарановский не считал психологическую теорию права собственно теорией, а относил её к гносеологии и методологии юридической науки. В работе Ф.В. Тарановского «Новый опыт построения философии права в русской литературе» (1915) - одна из первых российских работ, посвящённых проблематике российской философии права начала XX века. Анализируя творчество Ф.В. Тарановского, обращено внимание на его культуру научной критики автора работы по философии права И.В. Михайловского. Ф.В. Тарановский указал на ряд противоречий и существенных недостатков в работе И.В. Михайловского. По мысли Ф.В. Тарановского, И.В. Михайловский своей целью поставил построение синтетической теории права, но автор, поставленной цели не достиг. В вышедшем через два года «Учебнике энциклопедии права» Ф.В. Тарановский напишет, что И.В. Михайловский называл себя учеником Б.Н. Чичерина и сочувствовал неогегельянству, но не оказался последователем этих учений, а строил свою теорию права в духе нравственного идеализма, основанного на религии и под сильным влиянием на него философского учения Владимира Соловьёва.

Хорошо знакомый с трудами Б.Н. Чичерина, В.С. Соловьёва, Л.И. Петражицкого, А. Шопенгауэра и других учёных, Ф.В. Тарановский критикует И.В. Михайловского за заимствование идей у этих авторов без ссылки на их труды, за высокомерие.

В работах Тарановского нет отклонений от темы исследования. Каждое предложение по существу, конкретно и на неё можно ссылаться, цитировать. В работах Ф.В. Тарановского можно отметить специфику российской философии права, в стремлении показать приоритет духовных, нравственных ценностей над материальными. Четко прослеживается и связь русской философии права с европейской философско-правовой мыслью, в первую очередь с идеями естественного права.

Ключевые слова: *Ф.В. Тарановский, философско-правовое исследование, российская философия права, историческая школа права, психологическая школа права, опыт построения философии права в России, специфика российской философии права.*

ПРОФ. ТАРАНОВСКИ И ВИЗАНТОЛОГИЈА

У епоси у којој је проф. Т. Тарановски живео и радио још увек су на снази били негативни историографски стереотипи априорног рационализма XVIII века, који су се у пољу медијевистике сводили на неговање историјски нетачних импресија о природи и значају Источног римског царства, односно, Византије. Та појава, често означена као *византизам*, допринела је да различите друштвене и правне прилике Византијског царства буду погрешно схваћене или остану неистражене. Критикујући Хегелову и Контову деобу европске цивилизације на „елитистички“ запад и изоловани, назадни исток, према којој су тадашње историјске студије у Византији виделе само дегенерацију Римског царства, Тарановски је сматрао да се управо кроз модерну, тзв. *научну* византологију потпуно упознаје европска (правна) историја. На основу рецензија и некролога које је написао, уочава се блискост коју је овај историчар права осећао према делу појединих историчара византолога. Међу њима су будући професор Београдског универзитета, византолог Георгије Острогорски (1902–1976), професор Ферарског универзитета, папиролог и византолог Алдо Албертони (1901–1929), и професор Софијског универзитета, медијевиста и византолог Васил Златарски (1866–1935). Наклоност према поменутиим ауторима произлазила је и из чињенице да су њихова истраживања, осим историје Византије, обухватала и историју Словена. Како је познато, нова научна сазнања из области модерне византологије Т. Тарановски је користио у својим истраживањима средњовековних правних система словенских народа.

НОВЫЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ НА ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ В СВЕТЕ ИДЕЙ Ф.В. ТАРАНОВСКОГО

Научное наследие Ф. В. Тарановского, в особенности, его наиболее известное произведение — «Энциклопедия права» заслуженно признается одним из выдающихся достижений российской научной мысли, где мастерски использован исторический метод. Хотя его учение о государстве, столь важное для конституционалистов, отразило идеи, популярные в научной среде на момент создания этого труда, однако актуальность их звучания ощутима и сейчас в свете *современных вызовов конституционализму*. В частности, это суждения Ф. В. Тарановского, о необходимости отношения правительственных органов к населению не как к объекту воздействия, а на основе признания «самоценности и самоцельности» человеческой личности, о создании смешанного государственного устройства с сочетанием трех основных элементов: монархического, аристократического и демократического, о «непрерывном вращении форм правления в некотором, как бы заколдованном кругу». Перспективным представляется и подход выдающегося ученого к типологии государств, исходя из критериев количества правящих лиц, степени обеспечения общего блага и личной свободы, особенностей культурного развития и строения общественных элементов, образа устройства и правления.

К числу *современных вызовов конституционализму* относятся как те, которые охватываются явлением кризиса Западной традиции права в целом (юридические приемы и техника заслонили нравственную составляющую права, разрушается представление о праве как саморазвивающейся непротиворечивой системе, оно становится фрагментированным, сориентированным, главным образом, на удобство применения и в меньшей степени — на мораль; в то же время право неумолимо превращается инструмент реализации политической воли государств и крупного бизнеса), так и адресованы конституционализму как таковому (происходит девальвация конституционных ценностей суверенитета, народовластия, разделения властей, верховенства права, независимости судебной власти, складывается особая практика государственного строительства лидеров-популистов).

Данные процессы воплотились в феноменах «*квазиконституционализма*» и «*нового конституционализма*», которые проявились, в частности, через *конституционно-правовые реформы*, проведенные в ряде стран на постсоциалистическом пространстве. Примечательно, что у данных реформ обнаруживается общая направленность. Они ограничивают свободу СМИ, независимость судебной власти, ряд политических свобод, в том числе мигрантов, представителей политической оппозиции, а также обеспечивают персонализацию и централизацию государственной власти, ослабление влияния на нее гражданского общества.

В этих напряженных условиях рождаются новые идеи гармонизации конституционно-правовыми средствами консервативных ценностей (коллективизма) и либеральных (индивидуализма), развития отношений между личностью обществом и государством на основе «доверия» и «солидарности». Их полезно рассмотреть с учетом взглядов Ф. В. Тарановского.

К ВОПРОСУ ОБ АНАЛИЗЕ СИСТЕМЫ ИСТОЧНИКОВ СОБОРНОГО УЛОЖЕНИЯ 1649. ГОДА

В 1914 году в «Журнале Министерства юстиции» была опубликована научная работа Ф.В. Тарановского, содержащая историко-правовой анализ Уложения царя Алексея Михайловича и особенностей его принятия.

В проанализированной мною статье, Ф.В. Тарановский останавливается на трех наиболее важных вопросах для историка-правоведа: место Соборного Уложения в системе действующего на тот момент законодательства, роль Земского Собора в процессе составления и принятия этого документа и рецепции отдельных норм в Уложение 1649 года из зарубежного законодательства, в частности, Литовского Статута.

Первой уникальной особенностью, появившейся еще в процессе разработки Уложения 1649 года, стала определенная преемственность с существующей системой правовых норм – в московских приказах существовали Указные книги. Фактически, это были письменные сборники, содержащие совокупность правовых норм по отдельным отраслям – первые попытки кодифицированных источников. На основе этого можно сделать вывод о том, что кодификация как главная особенность Соборного Уложения 1649 года являлась результатом переработки уже имевшихся письменных сводов.

Однако Ф.В. Тарановский указывает на то, что далеко не у всех статей источника можно проследить прямую причинно-следственную связь, связанную с их появлением в Уложении, что свидетельствует, с одной стороны, с определенными сложностями в поиске нужных источников в архивах Министерства юстиции, а с другой – может служить доказательством заимствованных норм из зарубежных источников.

Не менее важной особенностью в системе источников Соборного Уложения 1649 года является и то, что Указные книги, с позиции современной теории права, не являлись самостоятельными кодифицированными актами или актами правотворчества в целом – они скорее констатировали уже сложившуюся правовую традицию – письменно ее закрепляли. В связи с этим можно сделать вывод о преемственности Уложения царя Алексея Михайловича не столько в правотворческом смысле (кодификация все же была нова для российского права), сколько в правоприменительном аспекте. Данный документ ценен тем, что является письменным памятником существовавших правовых обычаев.

Невозможно не согласиться с мыслью Ф.В. Тарановского о том, что искать причины систематизации правовых норм в Уложении 1649 года на основе современного понимания о целесообразности их группировки нецелесообразно. По мнению ученого, следует искать внутреннюю логику источника.

Наконец, роль Земского Собора тоже была установлена Ф.В. Тарановским: 10 июня 1648 года царю Алексею Михайловичу поступило челобитье о созыве Земского Собора для решения назревших общественных проблем. В результате чего и было принято решение царем и Боярской думой о разработке нового правового документа. Таким образом, заслуга Ф.В. Тарановского заключается в том, что он обратил внимание на предисловие к Уложению, обратив внимание на дату – 16 июля. В этот день состоялось заседание Земского Собора.

В заключении следует рассмотреть вопрос о рецепции норм из Литовского Статута в Соборное Уложение. Практика заимствования не являлась уникальной по своей сути к середине XVII века, однако здесь позиции исследователей расходятся: одна группа ученых (М.Ф. Владимирский-Буданов) занимались оценкой объема заимствований и доказыванием этой теории, в то время как другие (В. Строев) полагали, что связь со Статутом прослеживается лишь потому, что его изучение предшествовало написанию Соборного Уложения.

Д-р Вячеслав Евгеньевич Кондуков,
кандидат юридических наук, доцент кафедры
конституционного права СПбГУ

ДОГМАТИКА КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА И ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОЛОГИЯ

1. Федор Тарановский был одним из величайших историков юридической методологии в государственном праве. Две его фундаментальные работы «Юридический метод в государственной науке: Очерк развития его в Германии (1904 г.) и «Догматика положительного государственного права во Франции при старом порядке» (1911 г.) и по сей день остаются во многом непревзойденными шедеврами юридико-исторической науки.

2. За прошедшую сотню лет в государственном, конституционном праве и его методологии многое изменилось. Юридический метод отошел на задний план, ключевое значение приобрела логика ценностей и метаюридическая аргументация. Конституционные права стали неотъемлемой частью любой конституции, возникли и главенствующее место в вопросах толкования заняли институты конституционного правосудия. Мир, к счастью или нет, перестал быть европоцентричным. Даже в западноевропейских государствах все чаще можно услышать голоса, призывающие к сохранению конституционной идентичности. Впрочем, меняющийся мир – не повод для отказа от средств и методов. Однако это повод попытаться взглянуть на них по-другому, усовершенствовать их с учетом изменений самого права.

3. Юридический метод в государственной науке, как в контексте его генезиса, так и в момент высшего развития в конце XIX века, остается методом преимущественно концептуальным: его смысл и задача – систематизация и прояснение ключевых понятий государственного права. В связи с этим особенно пристально следует взглянуть именно на понятия современного конституционного права, их характер и особенности.

4. Даже самый беглый обзор позволит нам увидеть, что конституционно-правовые понятия могут быть разделены на два вида. Первый вид охватывает понятия, которые по своему происхождению и использованию скорее являются нейтральными, инструментальными. К таковым относится, к примеру, понятия «компетенция», «полномочие», «предмет ведения» и т.д. Далее мы их будем называть «оперативными» понятиями. Во второй вид входят такие понятия, которые ранее или в текущей ситуации имеют политико-полемическое содержание (например, понятие «правовое государство») – «полемические понятия». Содержание такого рода понятий неразрывно связано, с одной стороны, с их происхождением, а с другой — с актуальным применением и использованием.

5. Прояснение оперативных понятий конституционного права связано с их структурой. Будучи постоянными и более-менее оторванными от социокультурного контекста, их семантика вполне может быть реконструирована с помощью истории понятий. Полемические понятия, напротив, связаны с их социокультурным использованием, а равно с контекстом борьбы, в рамках которой такие понятия возникли. При этом полемические понятия, конечно, не лишены ядра, рожденного происхождением. Так понятие правового государства, будучи рождено в борьбе с исполнительной властью в контексте Германии XIX века неоднократно меняло конкретное социокультурное содержание, но во всяком случае никогда не могла означать произвола государственной власти, только подчинение последней закону и конституции.

6. Следовательно, оперативные понятия и семантическое ядро полемических понятий могут быть «схвачены» средствами истории понятий. Но изменчивая социокультурная «периферия» полемических понятий от нее ускользает. Для того, чтобы улавливать ее смысл недостаточно инструментов концептуальной истории. Необходима социология понятий, которая позволит

рассмотреть семантику понятий не только в их генезисе, но и в контексте метафизической картины мира конкретной эпохи.

7. Политическая теология с юридической точки зрения представляет собой своеобразную методологическую позицию, которая предполагает (1) необходимость рассмотрения генезиса ключевых понятий конституционного права в контексте теологии; (2) системно-структурную аналогию понятий государственного права с господствующей картиной мира.

8. Таким образом, политическая теология представляет собой адекватное средство «схватывания» понятий современного конституционного права с позиций юридического метода.

СУДСКЕ НАДЛЕЖНОСТИ ИГУМАНА У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ

У средњовековној Србији део судских надлежности припао је црквиним институцијама. Неоспорне су судске надлежности епископа у области брачног и наследног права, али надлежности игумана су знатно мање истражена тема. Преношење извесних судских надлежности на игумане великих манастира развоја се упоредо са процесом давања већих имунитета и слобода манастирима. Игуман има право да пресуђује поданицима са свог властелинства по два основа, као патримонијални господар и као носилац црквене власти. Као господару властелинства припадају му сва права као и сваком феудалном господару или властелину. Други основ произилази из околности да је игуман и носилац црквене власти, а ова појава је посебно наглашена у ставропигијским манастирима (какве су готово све владарске задужбине) где је власт епископа је ограничена, чак и сведена на духовне надлежности и помињање у службама. У таквим манастирима судска (а делом и духовна) власт која иначе припада епископу, пренета је на настојитеље манастира и тиме су увећана његова права. У највећем броју докумената се наглашавају права игумана у сфери патримонијалног суда, па манастирима припадају и све глобе и таксе које плаћају поданици. Бањска повеља у надлежност игумановог суда изричито ставља и дела из домена црквеног односно епископског суда: „Игуман да суди сваки суд духовни, а епископа да извести.“ Сличне одредбе помињу и Дечанска и Светоарханђелска повеље, као и неке хиландарске исправе. Коначно, и Душанов законик, поред права епископа и митрополита, помиње да и игумани могу судити „црквеним људима“. Једино дела за која је предвиђено да се иде на владарски суд (невера, вражда, земља, превод људски) никада нису стављена у надлежност игумановог суда, али има примера где су таксе и глобе и за таква дела за манастирске људе владари уступали манастирима.

У раду ће бити сагледани и анализирани сви расположиви документи који помињу судске надлежности игумана. Настојаћемо да уочимо специфичности у оваквим процесима, пре свега у односу на епископски суд. Кроз истраживање биће дат осврт на допринос Т. Тарановског разумевању судске праксе у средњовековној Србији, као и на учешће црквених институција у том процесу.

Д-р Мария Владимировна Корогодина, доктор исторических наук,
заведующая Научно-исследовательским отделом рукописей
Библиотеки Российской академии наук, Санкт-Петербург

ВЛАДИМИР БЕНЕШЕВИЧ (1874 – 1938) И ИЗУЧЕНИЕ ЗАКОНОПРАВИЛА СВЯТОГО САВВЫ В 1930-Х ГГ.

Владимир Николаевич Бенешевич (1874 – 1938), замечательный русский византист и историк церковного права, без сомнения, был знаком с Теодором Васильевичем Тарановским, поскольку оба учились и готовили магистерские и докторские диссертации на Юридическом факультете Санкт-Петербургского университета в одни годы. В.Н. Бенешевич в последние годы своей жизни обратился к истории формирования славянских сборников правил с толкованиями, в том числе Законоправила святого Саввы и русской редакции Кормчей книги. В середине 1930-х гг. В. Н. Бенешевич вступил в переписку с сербскими и болгарскими учеными: Ст. Стояновичем, В. Златарским, В. Мошиным – учеником Т. Тарановского. С ними В.Н. Бенешевич обсуждал историю формирования сборников по церковному праву в Сербии, Болгарии и на Руси. Наблюдения ученого отразились не только в переписке, но и в неоконченной работе «Миражи в истории южных славян и древней Руси», работе над которой положил конец расстрел В. Н. Бенешевича в 1938 г.

ДРЖАВНИ САБОР СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ У ДЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Рад ће се бавити анализом ставова Теодора Тарановског (пре свега изнетих у делу „Историја српског права у немањихкој држави“) у погледу функције и надлежности државног сабора средњовековне Србије – другог најважнијег централног органа поред монарха. Тарановски се није лично бавио изворним истраживањима у вези са сабором: у том погледу, ослањао се на дела ранијих историчара који су се темом продубљеније бавили, пре свега Стојана Новаковића и Николе Радојчића. Ипак, у његовом темељном прегледу права средњовековне Србије, разумљиво, ова тема заузима важно место и детаљно се излаже. У раду ће се ставови Тарановског везани за ову значајну тему упоредити са становиштима његових савременика, те ће се покушати да се одговори на питање како су се формирали и на који начин су утицали на општу слику о државности и сталешком уређењу Србије у доба Немањиха. Коначно, биће приказано и колико су ставови Тарановског издржали зуб времена у светлу најновијих сазнања о државном сабору средњовековне Србије.

Др Маша Кулаузов, редовни професор

Др Урош Станковић, доцент

Правни факултет Универзитета у Новом Саду

ПРЕПИСКА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ У РУКОПИСНОМ ОДЕЉЕЊУ МАТИЦЕ СРПСКЕ

У Рукописном одељењу Матице српске чува се пет рукописа и четири писма Теодора Тарановског. Међу рукописима се налазе поједини чланци знаменитог руско-српског правног историчара, неки и у две верзије, док су од четири сачувана писма два упућена Васи Стајићу, тадашњем уреднику Летописа Матице српске, а по једно Николи Милутиновићу, Матичином секретару, и Дари К. Суботић, библиотекарки. Писма се односе на штампање чланака Тарановског у Летопису, његов избор за почасног члана Матице српске и предавање о државном уређењу средњовековне Србије које је требало да одржи на Народном универзитету у Новом Саду. Аутори ће, након увода о везама Теодора Тарановског са Матицом српском, изложити интегрални текст писама са потребним коментарима и објашњењима.

Кључне речи: *Теодор Тарановски. – Летопис Матице српске. – Матица српска. – Ваца Стајић. – Никола Милутиновић.*

Д-р Мария Сергеевна Куликова, к.ю.н,

Старший преподаватель кафедры теории и истории государства и права Санкт-Петербургского государственного университета (Юридический факультет)

РОЛЬ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРАВОВЫХ ЦЕННОСТЕЙ*

Судебная практика играет ключевую роль в развитии правовой системы, выступая не только источником права, но и важным инструментом формирования правовых ценностей. Через толкование законов и разрешение конкретных споров суды наполняют абстрактные нормы реальным содержанием, обеспечивая их адаптацию к изменяющимся социальным условиям. Таким образом, судебная практика является конституирующим элементом правовой действительности, а также права в целом, поскольку именно через нее происходит реализация юридических принципов в практической плоскости. В докладе анализируется на основе идей Ф.В. Тарановского вопрос о том, как судебная практика способствует конкретизации абстрактных правовых норм, наполняя их реальным содержанием. Правовед подчеркивал, что суды, сталкиваясь с пробелами в законодательстве или неоднозначными формулировками, вынуждены вырабатывать подходы, которые впоследствии могут быть закреплены в новых правовых актах или более – сформировать в целом новое правовое направление. Особое внимание уделяется роли высших судебных инстанций, решения которых становятся ориентирами для правоприменения и законодательных реформ. Так, постановления Конституционного Суда РФ и Верховного Суда РФ не только разрешают конкретные дела, но и формируют правовые позиции, влияющие на развитие всей правовой системы. Как отмечалось Ф.В. Тарановским, судебная практика, как нормативный факт, на сегодняшний момент, имеет ценностно-образующую функцию в условиях динамичного социально-правового развития. В условиях быстро меняющегося законодательства именно судебная практика обеспечивает стабильность правопорядка, предотвращая резкие и необоснованные изменения в толковании законов.

Отдельное внимание уделено понятию «традиционных духовно-нравственных ценностей», а также тесной взаимосвязи права и нравственности. Отстаивается позиция, обоснованная еще Ф.В. Тарановским, об обоюдном влиянии друг на друга права и нравственности, которое, как отмечалось правоведом, проявляется в заимствовании правом из нравственности критерия для установления обязанностей и притязаний. Например, принципы добросовестности, справедливости и разумности, закрепленные в гражданском праве, имеют глубокие нравственные корни. В свою очередь, право формализует эти ценности, придавая им обязательную силу.

Таким образом, судебная практика выступает не только механизмом разрешения споров, но и важнейшим элементом правовой культуры, связующим звеном между формальным законом и живой социальной реальностью. Через свои решения суды не только применяют право, но и формируют его, обеспечивая гармоничное взаимодействие юридических норм и нравственных устоев общества.

* Выступление выполнено за счет гранта Российского научного фонда № 24-28-00976, <https://rscf.ru/project/24-28-00976/>

РЕФЛЕКСИЈЕ О СХВАТАЊУ ПРИРОДЕ ПРАВНЕ НАУКЕ И ПРАВНОГ ФЕНОМЕНА У ДЈЕЛУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Теодор Тарановски је истакнути правни историчар и теоретичар права, чији богати научни опус настаје крајем 19. и у првој половини 20. вијека (окончан смрћу аутора 1936. године). Након Октобарске револуције, Тарановски је напустио Русију и 1920. године емигрирао у Београд. Универзитетску каријеру наставио је на Правном факултету у Београду, гдје је предавао Историју словенских права и Енциклопедију права. Дјело овог аутора оставило је дубок траг како у области правноисторијских наука, тако и у подручју теорије и филозофије права. Као врстан познавалац традиционалних правних доктрина, али и савремених праваца правнотеоријског мишљења, Тарановски је у свом дјелу *Енциклопедија права* – први пут објављеном у Русији, 1917. године, а реизданом у измијењеној форми након његовог доласка у Србију – понудио компетентан приказ развоја правних школа, идентификујући њихове добре стране, али и слабости. У овом дјелу, Тарановски је изложио и сопствено схватање природе правног феномена, чији се карактер у правној мисли различито тумачи. Док су поједини правни писци описивали учење о праву Тарановског као позитивистичко (приписујући овом појму различита значења), извјесни аутори истицали су повезаност његових схватања са једном од струја неокантизма, „баденским“ крилом овог правца мишљења, за шта је и сам Тарановски, у фрагментима посвећеним схватању природе правне науке и правног феномена, дао основ. У фокусу овог реферата биће схватање Теодора Тарановског о природи правног феномена изложено у *Енциклопедији права*, одн. његов покушај да превазиђе слабости позитивизма и класичног природноправног мишљења кроз ослањање на извјесне поставке „баденске“ школе неокантизма и наглашавање значаја трансценденталних идеја. Кроз анализу интелектуалних утицаја на формирање правнотеоријских ставова Теодора Тарановског, настојаће се одредити оцјена о природи учења о праву овог аутора.

Кључне ријечи: *Тарановски, Енциклопедија права, теорија права, позитивизам, природно право, неокантизам, право, културне моралне вриједности, правичност*

Dr Valerio Massimo Minale, professor

Università di Napoli Federico II

THEODORE TARANOSVSKY AND THE SYNTAGMA ALPHABETICUM BY MATTHEW BLASTERES

In a relevant article – *Političke i pravne ideje u Sintagmatu Vlastara*, in *Letopis Matice Srpske* 317 (1928) 160-170 – Taranovsky, who at that time was serving as Professor at the Faculty of Law of the University of Belgrade, faces the problem of the relation between the Blastares' Syntagma and the codification promoted by Stefan Dušan, the so called *Zakonik*: the fact that in the Serbian version of the ecclesiastical source the secular law is preferred represents a characteristic use of the Byzantine legal heritage, and the emerging point of a new imperial ideology.

О МЕТОДУ ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ ПРИ ПИСАЊУ ИСТОРИЈЕ СРПСКОГ ПРАВА У НЕМАЊИЧКОЈ ДРЖАВИ

Тарановски је писац монографије Историја српског права у Немањичкој држави, објављене у четири књиге 30-тих година 20 века, која је постала класично дело из ове области. Ту је на потпун начин изложено јавно и приватно право средњовековне Србије за време владавине династије Немањића. Вредело би испитати на који је начин овај човек широког образовања написао ову књигу која до данас није превазиђена и представља први корак за сваког истраживача српског средњовековног права. Како је то учинио у време када још нису биле обављене припреме за настанак једног системског дела, наиме, када је постојао веома ограничен фонд литературе о појединим питањима средњовековног српског права. Којим се методом односно методима користио Тарановски је основно питање овога рада. Одговори на ово питање могу помоћи да се упознамо са путевима како настају научна дела непролазне вредности.

УГОВОР О КУПОПРОДАЈИ У СРПСКОМ СРЕДЊОВЕКОВНОМ ПРАВУ ПРЕМА Т. ТАРАНОВСКОМ

Теодор Тарановски, један од најзначајнијих истраживача српског средњовековног права, оставио је неизбрисив траг у проучавању правних односа који су обликовали средњовековну Србију. Универзитетски професор напустио је Русију и, бежећи од револуције, доселио се у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Његова истраживања обухватају широк спектар правних института. Анализирао је, између осталог, уговорне односе, укључујући и уговор о купопродаји као један од најчешће закључиваних уговора у пракси. Рад се бави његовим тумачењем купопродајних уговора у српском средњем веку. У овом раду, поред тумачења Тарановског, биће размотрена и анализа коју је оставио његов следбеник Александар Соловјев. Биће дат осврт на правне изворе као што су: Душанов законик, повеље српских владара и трговачки уговори у контексту купопродајног уговора. Предмет анализе биће и приватне исправе, попут Призренске тапије. Рад треба да прикаже како су правне норме регулисале уговор о купопродаји. Посебна пажња биће посвећена битним елементима уговора, правима и обавезама уговорних страна, додатним пактима, као и процедуралним средствима за заштиту права. Посебан акценат ставља се на методолошки приступ Тарановског. Указује се на утицај византијских и западноевропских правних традиција на развој српског средњовековног права. Значај његовог истраживања, можда најбоље илуструју речи Соловјева који је навео да је његова заслуга што је историју српског права проучавао у општим шемама развитка европских држава и доказао да средњовековна Србија није заостајала за другима, већ се у неким правцима могла упоредити са Француском XVI или са Русијом XVIII века.

Кључне речи: *Теодор Тарановски, уговор о купопродаји, српско средњовековно право.*

Др Сениша Мишић, редовни професор
Одељење за историју, Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ИСТОРИЈА СРПСКОГ ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ И СРЕДЊОВЕКОВНО СРПСКО СЕЛО

Српско село, а са њим и зависно становништво средњовековне Србије, првог свог историографа добило је у лику Стојана Новаковића, још у 19. веку. Социјалне и правне аспекте српског села и његових становника у средњем веку обрадио је тридесетих година 20. века Теодор Тарановски, посебно у Историји државног права. Посебну пажњу скрећемо на његов допринос у истраживању судског уређења и организације судске власт у држави Немањића. Тарановски је своја истраживања заснивао на српским законодавним споменицима (Душанов законик, Синтагма Матије Властара, Законоправило) и повељама српских владара. Овај рад бави се његовим доприносима у овој области, који су трајно уграђени у тековине српске медијевистике и дају допринос изучавању средњовековног српског села.

Кључне речи: *Теодор Тарановски, српско село, средњи век, држава Немањића, меропси, сокалници, отроци, историографија, судство.*

Др Мирјана Мишкић, ванредни професор

Др Ђорђе Раковић, ванредни професор

Правни факултет Универзитета у Бањој Луци

ДЈЕЦА КАО НОСИОЦИ ПРВОГ НАСЉЕДНОГ РЕДА У СРПСКОМ СРЕДЊОВЈЕКОВНОМ ПРАВУ

Насљедно право средњовјековне Србије садржано је у одредбама Законоправила, Властеревој Скраћеној Синтагми, Душановом законодавству, као и владалачким повељама. Према ријечима Тарановског, постојећи споменици не пружају јединствен систем насљедног права него садрже само поједине одредбе као и индиректне индикације о насљеђивању. Садржај насљедног права је био у складу са феудалним карактером друштвено-политичких односа и сложеним системом својинских односа. Душанов законик насљедно право регулише у само два члана закона и то 41. и 48. члану. Као насљедници властелинских баштина у првом реду се појављују дјеца, без акцентовања синова као потенцијалних насљедника. Одредба је византијског поријекла и баштини римску правну традицију о равноправности полова у насљеђивању. Тумачења члана 41. Душановог законика су варијирала од искључивог насљеђивања у мушкој линији (Стојан Новаковић) до фаворизованог насљеђивања у мушкој линији (Тарановски). Непостојање директних извора оставља широк простор за конструкције. Кршљанин оцјењује да овај члан закона „полно неутралан“ не наводећи да се тако и примјењивао. Члан 48. Душановог законика говори о насљеђивању покретних ствари веће вриједности (коњ, оружје, бисерна свита и златни појас) додјељујући коња и оружје владару а а дјечи (сину првенствено, а ако га нема онда кћерки) припада бисерну свиту и златни појас. Дјеца као „природни насљедници“ (Тарановски) се помињу како у законским одредбама, тако и у приватним исправама, као што је Дечанска хрисовоља из 1330. године и Аранђеловска хрисовуља (1348-1353). У раду ће аутори покушати дати своје виђење правног концепта дјече као носиоца првог насљедног реда разматрајући релевантне изворе средњовјековног српског права.

Кључне ријечи: *Дјеца. Први насљедни ред. Теодор Тарановски. Римско право. Насљедно право. Српско средњовјековно право.*

УЧЕНИЕ Ф. ТАРАНОВСКОГО О ПРАВЕ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ ОБОСНОВАНИЯ РОССИЙСКИХ ТРАДИЦИОННЫХ ДУХОВНО- НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ / ВКЛАД Ф. ТАРАНОВСКОГО В РАЗВИТИЕ РОССИЙСКОЙ ТЕОРИИ ПРАВА*

В докладе А.В. Полякова будет проанализирован вклад Ф.В. Тарановского в развитие российской теории права. Тарановский издавал свои труды по теории права в то время, когда в России возрождалась теория и философия естественного права (П.И. Новгородцев, Е.Н. Трубецкой, И.А. Ильин, Б.А. Кистяковский, Н.Н. Алексеев и др.), развивалось социологическое направление в теории права (Н.М. Коркунов, С.А. Муромцев, М.М. Ковалевский и др.) и формировалось многогранное психологическое учение о праве Л. Петражицкого (и его учеников – П.А. Сорокина, Г.Д. Гурвича, Н.С. Тимашева и др.). Все это протекало на фоне укрепления позиций юридического позитивизма (Г.Ф. Шершеневич, Е.В. Васильковский, Д.Д. Гримм, Н.И. Палиенко и др.), что не могло не способствовать оживленной дискуссии по самым актуальным вопросам юридической науки. Ф.В. Тарановский не только активно участвовал в этих дебатах, но и сумел привнести в них целый ряд идей, оставивших заметный след в истории правовой мысли. Мыслитель стремился уйти от одностороннего позитивизма и обосновать учение о праве на основе синтеза наиболее жизнеспособных сторон различных теорий. Особое внимание он уделял императивно-атрибутивной стороне права, заимствуя саму идею у Л. Петражицкого. Не менее интересна и его попытка сближения права и нравственности через признание за правом, в духе В.С. Соловьева, определенного минимума нравственности, способного выступать средством «к культурному преуспеванию человечества в его известном стремлении к Правде Божьей». Обоснование Тарановским идеи солидарности применительно к праву дополняет его представления о сути и задачах права.

Отмечу, что учение Тарановского о праве (также как и взгляды многих его российских научных оппонентов) предоставляет дополнительные возможности для осмысления как понятия, так и содержания традиционных российских духовно-нравственных ценностей, развитию которых в последнее время уделяется в нашей стране особое внимание.

* Исследование будет выполнено за счет гранта Российского научного фонда № 24-28-00976, <https://rscf.ru/project/24-28-00976/>

ПЕРСПЕКТИВА ТАРАНОВСКОГ НА "ОПШТУ КОНСТРУКЦИЈУ" ДРЖАВЕ НЕМАЊИЋА

Свој поглед на сложено питање односа и домањаја утицаја Истока и Запада на Србију под влашћу Немањића, у смислу природе њеног државног и сталешког уређења, Тарановски је изложио у поглављу *Историје српског права у немањићкој држави* које је назвао "Општа конструкција немањићке државе". Из његове перспективе, за разумевање предметног питања важна је типологија сталешких држава, као и виђење о тростепеном развоју средњовековних држава у Западној Европи. Ради се о једном од делова *Историје српског права у Немањићкој држави* у коме Тарановски у највећој мери читаоцу пружа синтетичке налазе и широку перспективу на предмет целокупне монографије. С обзиром на значај разумевања идентитета српске државне традиције, важно је сагледавање поменуте синтезе из перспективе савременог историјско-правног разумевања средњовековне Европе.

О СРПСКОЈ СРЕДЊОВЈЕКОВНОЈ УПРАВИ ИЗ ПЕРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Проучавањем српске средњовјековне управе бавило се више генерација српских правних историчара и историографа. Тежња свих генерација била је да уочи постојање засебне и одвојене управне власти, тј. административног апарата који је служио да спроведе владаочеву вољу и да у оквирима онога што је познато као *dominium eminens* врши власт у име и за рачун монарха. Теодор Тарановски дао је немјерљив допринос у овим настојањима. Најприје у томе што се први озбиљније ухватио посла да раздвоји вршење власти на територији цијеле државе и на локалном нивоу, диференцирајући државну управу концентрисану око владарског двора од оне коју су проводили чиновници у властелинствима. Тарановски је хируршки прецизно идентификовао дворске службе, рекли бисмо категорије државних службеника, осјетио и скоро непримјетне разлике међу њима проучавајући средњовјековне хрисовуље и друге изворе (нпр. разлику у положају између слуге и великог слуге, челника и великог челника), али и изводио опште закључке. Један од таквих општих закључака јесте и да се упоредна европска правна историја државне управе темељи на разликовању система управљања *per commissarios* тј. таквог модела управљања у којем владар поједином чиновнику као свом изасланику повјерава одређене послове у виду налога, послове који међу собом могу бити разнородни и зависе од случаја до случаја, те система *per magistratus* који се темељи на утврђеном дјелокругу послова сваког службеника, чиме се заправо установљавају поједине надлежности који су повезани са врђењем функције у државној управи. Уочавањем и једног и другог система организације дјеловања у српској средњовјековној управи и извођењем општег закључка, Тарановски се сврстава у ерудите европског формата, а као прилог томе говоре и стално присутне реминисценције на упоредне примјере из средњовјековног њемачког, француског и руског права. У овом скромном прилогу који је више омаж дјелу Теодора Тарановском о дометима изучавања српске средњовјековне управе, или како би сам Тарановски казао „подређеним властима“, аутор ће покушати да прикаже гдје су били нови правци развоја које је отворио управо Тарановски својим радовима, те колико смо у скорашњој историографији надоградили или оповргнули неке од теза које је овај знаменити правни историчар успоставио.

Кључне ријечи: историја управе, српска средњовјековна управа, дворска управа, византијска управа.

Dr. habil. in law, Piotr Szymaniec, professor

Angelus Silesius University of Applied Sciences in Wałbrzych (Poland)

THEODOR TARANOVSKY AND POLISH LEGAL HISTORIANS

The first part of the conference paper will be devoted to analysing the connections between the Russian-Serbian scholar and Polish lawyers. Warsaw-born Theodor Taranovsky (1875–1936) was well-known in the circles of Polish historians of law in the interwar period. He maintained special contact with the Lviv professor Przemysław Dąbkowski (1877–1950) who edited the journal “Pamiętnik Historyczno-Prawny”. It was at Dąbkowski’s invitation that Taranovsky wrote a larger work, *Historja ustroju państwowego (History of the State System)*, which was intended as the first part of the monograph *Historja prawa rosyjskiego (History of Russian Law)* and was published as a separate issue of “Pamiętnik Historyczno-Prawny” (“Journal of Legal History”) in 1928 (Lviv 1928, pp. 152). Taranovski also published reviews of the latest monographs and larger articles on the history of law of the Southern Slavs in “Pamiętnik Historyczno-Prawny”. After Taranovsky’s death, Wojciech Hejnosz (1895–1976) – at that time an associate professor at the University of Lviv and after the war a professor at the Nicolaus Copernicus University in Toruń – published a memoir about this scholar, which was meaningfully titled: “Ś.p. prof. Teodor Taranowski a Polska” (“The Late Prof. Theodor Taranovsky and Poland”, Lviv 1937).

The second part of the paper will be devoted to the reception of Tartakovsky’s views by Polish legal historians. Taranovsky put forward the postulate of a “return to Maciejowski,” i.e. a return to the approach postulated much earlier by Waclaw Aleksander Maciejowski (1792–1883) and consisting in an attempt to reconstruct the old law of the entire Slavic lands (before the adoption of Christianity). This postulate was accepted by Jan Adamus (1896–1962), a student of Dąbkowski, and after World War II – a professor at the University of Łódź. On the other hand, Juliusz Bardach (1914–2010), one of the most outstanding Polish legal historians after World War II, presented a detailed analysis of Tartakovsky’s views in 1963, which he also criticised quite sharply. Bardach called Taranovsky’s approach “neo-romantic” and considered it to be in many respects similar to the views of the most outstanding Polish legal historian of the turn of the 19th and 20th centuries, Oswald Balzer (1858–1933), and the Czech legal historian Karel Kadlec (1865–1928). In my conference paper I present the view that, following Bardach’s criticism, Taranovsky’s views were of little interest to Polish legal historians.

DVE „DRŽAVE“ - JEDNA NA ĆIRILICI, A DRUGA NA LATINICI

O dugoročnim posledicama oktobarske revolucije još je rano za donošenje zaključaka. No jedna je posledica predmet toga skupa. Za nekoliko jugoslovenskih naučnih ustanova je bio od velike važnosti dolazak nekih naučnika iz nekadašnje Rusije. Jedan od njih je bio profesor Taranovski. Njegov kolega u Beogradu, koji je onda prešao u Ljubljano i priključio se trojici iz Rusije, je bio Evgenije Spektorski. Još u Beogradu je Spektorski na inicijativu Slobodana Jovanovića objavio rad Država i njen život. To nije baš opsežna knjiga iz oblasti teorije države a sa Taranovskim je vezana time, da Spektorski sve karakteristike države obrađuje i kroz historijsku perspektivu. U Ljubljani je Spektorski postao kolega Leonida Pitamica istaknutog pravnog teoretičara iz kruga mislioca čiste teorije prava. Još pre knjige Spektorskog je Pitamic objavio svoju knjigu Država, koja ostaje najznačajnija knjiga iz teorije države na slovenačkom jeziku. Upoređenje oba rada pokazuje da je knjiga Spektorskog naglašeno enciklopedijske prirode dok je ideja vodilja Pitamičeve knjige najviša norma. U obe knjige je moguće naći naglašeno razmišljanje o značaju prava crkve a i odnosu sa međnarodnim pravom. Spominjanje pisama je u vezi sa uticajem obe knjige. Zbog ćirilice knjiga Spektorskog u Sloveniji ostala je skoro neprimećena a nešto slično je zbog jezika sa knjigom Pitamica van Slovenije.

ДОПРИНОС ПРОФЕСОРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ УТЕМЕЉЕЊУ УПОРЕДНЕ ПРАВНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Професор Теодор Тарановски сврстава се у ред руских интелектуалаца који су након Октобарске револуције својом ерудицијом, научним и наставним доприносом прославили и оставили неизбрисив траг у историји Правног факултета Универзитета у Београду.

Иако се у нашим академским круговима научни допринос Тарановског углавном везује за изучавање српске историје права и изучавање Душановог законика, о њему се аргументовано може говорити и као утемељивачу Упоредне правне традиције на Правном факултету Универзитета у Београду. Користећи упоредни и историјски научни метод, професор Тарановски је, још пре једног века, показао значај историјске компаративистике. Педантним, детаљним и продубљеним изучавањем не само историје словенских права, већ и својим капиталним, иако незаслужено недовољно афирмисаним радом о поређењу Душановог законика и *Maiestas Carolina* Карла IV, те анализом о задацима и методу историје права у још једном од својих капиталних дела, Тарановски је утемељивач идеје о модерном изучавању компаративне историје права. Резултати оваквог научног приступа увек представљају значајан допринос и позитивној нормативистици и догматици.

О КРИВИЧНИМ ДЕЛИМА ПРОТИВ ИМОВИНЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ ИЗ ПЕРА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

У свом системском делу „Историја српског права у Немањинској држави“ Т. Тарановски, у другом тому, обрађује кривично право у средњовековној Србији, те најпосле и кривична дела против имовине. Поред незаобилазних крађе и разбојништва, он своју пажњу посвећује потки и попаши, као повредама аграрне својине, те паљевини, код које се такође акценат ставља на имовинску штету, пре него на општу опасност (А. Соловјев). Тарановски уводи у главни ток наше науке идеју генералне истраге земље против професионалних разбојника и лопова; тумачење потке (према Бобчеву) као повреде аграрне својине – међе или узурпације неког права на земљи, до саме својине, уместо Новаковићевог „боја“; са обиљем примера из извора и упоредног права слика како су могли изгледати поступци сеоске околине и власти према учиниоцима свих поменутих дела. Поред тога, он инсистира на постојању грабежа (rapina) као заокруженом деликту, премда несталног имена (плен, грабљење), што српско право, у овим питањима, чини потпуно идентичним словенским и германским правима тога доба, уз нужне везе са римским правом.

Ипак, од његовог пионирског рада, откривени су нови извори; низ раније доступних је добио ново читање, а за анализу наше правне историје постало је нужно окретање ка другим писаним историјским изворима, попут житија, записа и натписа... Такође, низ аутора се изјашњавао о питањима имовинских кривичних дела у нашем средњовековном праву – иако махом са њим сагласни, они су поједина тврђења Тарановског понекад и доводили у питање. Користећи његова постојећа дела и ставове, циљ овог истраживања биће да разложи његове поставке о овим делима, назначи његов допринос њиховом проучавању и да се, уз уважавање доцније правне историографије, поново изјасни о неким важним питањима о имовинским кривичним делима, која су заокупљала пажњу Т. Тарановског.

SLAVERY IN MEDIEVAL SERBIA - LEGAL AND HISTORICAL ISSUES

The question of slavery in medieval Serbia has been a matter of scholarly discussion for a very long time and it has also included the works of professor Theodor Taranovskiy. There are several issues and questions that arise in connection with the potential existence of slavery in medieval Serbia that will be discussed in this paper. A part of Bosnia, another Serbian land, which was one of the biggest sources of slavery, the problem with Serbia remains far more complex.

The first one is on the position of *otroci*, a particular lower social layer in medieval Serbian society, which has been connected with slaves. It seems that this question is somewhat obsolete, nevertheless it does require another review with particular look on the most important Serbian medieval legal writings, like Code of Emperor Stephen Dušan for instance.

The second question is on the parts of medieval Serbia where the slavery did exist and is documented in primary sources. This, of course, includes autonomous communes on the Adriatic, primarily Kotor (Cattaro). Unfortunately, slavery and slave trade in Kotor have not been enough studied, even though there have been valuable scientific efforts. Finally, the existence of slaves from Serbia in Dubrovnik (Ragusa), but also elsewhere in the Mediterranean arises new issues dedicated to possible existence of slaves and slavery in medieval Serbia.

Keywords: *slavery, slave trade, Serbia, Mediterranean, Ragusa, Middle Ages*

КАНОНСКИ ЗБОРНИК ИЗ ЗБИРКЕ ЦЕТИЊСКОГ МАНАСТИРА (РУКОПИС БР. 74)

Рукопис бр. 74 из збирке рукописа Манастира пресвете Богородице на Цетињу преписан је, судећи по воденим знацима хартије, 1380/90. година. Зборник је, у складу са својим саставом, опредењен као *канонски зборник*. Рукопис је малог формата, има 225 листова. Овај рукопис представља занимљиву компилацију најразличитијих правних одредби; у његов састав улази свих 85 апостолских правила, поједине одредбе из Прохирона, делови Законика цара Јустинијана. Осим тога, ти се налазе и кратки текстови о васељенским саборима, тумачење десет Божијих заповести, одломци из поучних састава Јована Златоустог. Има и делова преузетих из Требника. Сви су ови састави набацани без неког одређеног реда, те тако после одредби које се односе на подметање пожара, следе одредбе о оснивању манастира. Имајући у виду да су у средњовековној Србији у употреби биле различите правне компилације (Крмчија, Синтагма Матије Властара, трипартитни зборници у чији су састав улазили Душанов законик, Законик цара Јустинијана и скраћена Синтагма) покушаћемо да утврдимо одакле су били преузимани текстови који су ушли у састав овог канонског зборника.

Dr. habil László Heka PhD,

Pravni fakultet u Segedinu,

Institut za komparativno pravo i pravnu teoriju

SLOVENSKO PRAVO I MAĐARSKA PRAVNA ISTORIJA – DOPRINOS TEODORA TARANOVSKOG

Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije je u novonastalim državama, pre svega u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i u Čehoslovačkoj, na pravnim fakultetima velikom brzinom pripreman nastavni materijal u skladu sa novom nacionalnom orijentacijom. Ovaj proces je obnovio entuzijazam za istraživanje prošlosti i traženje identiteta, kakav je već postojao u vreme panslovenizma i kasnije jugoslovenskog pokreta.

Mađari su sa velikom pažnjom i uz velike rezerve, a od 1930-ih i sa sve većom sumnjom pratili ova dešavanja. Zainteresovanost je postojala ne samo u sferi javne politike, nego i u akademskim krugovima. Pravni istoričari su iskazivali skepticizam, smatrajući da ta istraživanja služe antimadžarskim ciljevima.

Praktično jedini izuzetak predstavljao je Ferenc Eckhart, jedan od najvećih pravnih istoričara, koji je jasno povezivao razvoj i suštinske odlike mađarske pravne istorije sa evropskom pravnom tradicijom, a posebno je uočavao zajedničke razvojne karakteristike srednjoevropskih država i naroda. Na tom tragu je isticao da su razvoj mađarskog prava i prava susednih slovenskih naroda u mnogim elementima kompatibilni, pa je stoga želeo istražiti istorijat razvoja slovenskog prava i međusobne uticaje. Tome je pridavao veliki značaj, te je radi proučavanja istorije slovenskog prava i pravne istorije poslao svoga saradnika Antala Murarika u okolne države slovenskog govornog područja. Murarik je tokom svog istraživačkog putovanja proučavao češke, slovačke i južnoslovenske radove o istoriji prava i pratio je unutrašnje rasprave slovenskih naučnih radionica. Murarik je te radove čitao na izvornom jeziku, a posebno je ostala zabeležena njegova rasprava o uticaju slovenske pravne istorije na mađarsku naučnu misao. Naime, Rudolf Rauscher, istaknuti pravni istoričar Univerziteta u Bratislavi u svom radu „Několik úvah o programu a cílech slovanských právních dějin. Současně kritika díla prof. Dr. Theodora Saturníka: 'O právu soukromém u Slovanů v dobách starších'” (Nákladem Právnické Fakulty University Komenského v Bratislavě. Bratislava, 1934.) oštro je kritikovao netom objavlvenu monografiju češkog naučnika Teodora Saturnika (*O právu soukromém u Slovanů v dobách starších. Niederle Lubor: Slovanské Starozitnosti. II. deo, 2. tom. Praha, 1934. Isti: Rocenka slovanského ustavu: svazek 5–7.: za trileti 1932 34. Annuaire de l'Institut Slave de Praha. Orbis. Praha, 1935.*), koji je doveo u pitanje dokazivost postojanja zajedničkog drevnog sveslovenskog prava, a istovremeno je čvrsto odbacio i tvrdnju o postojanju nezavisne mađarske pravne istorije. Ova rasprava je bitna zbog toga što u njoj među južnoslovenskim pravnim istoričarima Raušer pominje Teodora Taranovskog, koga je jednostavno okarakterisao kao predstavnika političkog panslavizma, ali se Murarik usprotivio toj konstataciji. Po njemu je profesor iz Sankt Petersburga doneo sa sobom u Beograd i panslovensku tradiciju, ali je ipak začetnik moderne srpske pravne historiografije. Njega je smatrao jedinim pravim istočarem prava, jer su se druga dva svetski poznata slavista, Vatroslav Jagić i Konstantin Jireček samo usput bavili pravnom istorijom. Profesor Ištvan Stipta (Stipta István), jedan od poštovalaca Murarika, smatra da je uloga Taranovskog u srpskoj pravnoj istoriji neosporna što potvrđuje i Srđan Šarkić u svojim radovima objavljenim na mađarskom jeziku. Stipta se posebno poziva na rad prof. Šarkića pod nazivom: *Rechtsgeschichte in Serbien und Jugoslawien seit dem Anfang des 19. Jahrhunderts. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 29. Jr. (2007) Nr. 1–2. S. 121–122.* u kojem autor ističe da je *Istorija srpskog prava* prof. Taranovskog iz 1931. (reizdanje 1996.) najbolje delo o srpskom pravu, što je on i kasnije ponovio u časopisu za istoriju prava (Srđan Šarkić: *Szerbia és Jugoszlávia joghistóriájának története a 19. századtól napjainkig. Jogtörténeti szemle, 2009/1*). Prof. Šarkić je i u mađarskim naučnim časopisima isticao da je *Istorija srpskog prava u Nemanjićkoj državi* Teodora Taranovskog najbolje delo o srpskom srednjovekovnom pravu (Srđan Šarkić: *A nemesség helyzete a középkori szerb jogban. Jogtörténeti szemle, 2006/4*), a sem toga je Taranovski autor tvrdnje da je institucija rex juniora (mlađeg kralja) preuzeta od Arpadovića, kao način utvrđivanja primogeniture umesto seniorata. (Srđan Šarkić *Rex iunior - Egy magyar intézmény a középkori szerb jogban. Jogtörténeti szemle, 2008/1*).

U Segedinu je od 2006. godine do nedavno kao fakultativni predmet predavalo Pravo slovenskih naroda, u okviru kojeg se izučavao i Zakonik cara Dušana. Stavovi i komentari Teodora Taranovskog bili su neizostavni deo nastavne građe.

Prema tome, ime Teodora Taranovskog i njegov neizostavni doprinos izučavanju slovenskog prava prisutni su i u mađarskog obrazovnom sistemu.

НЕШТО О ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ ПРАВА ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ

Енциклопедија права је као наставни предмет на Лицеју у Београду уведена 1853. године. То није било случајно јер у доба када је код нас уведена Енциклопедија права доживљава процват у немачкој правној књижевности. У периоду од основања Универзитета у Београду (1905) до 1941. године Енциклопедију права предавали су великани српске правне мисли: Гига Гершић, Чедомиљ Митровић, Теодор Тарановски и Ђорђе Тасић. Тарановски је најпре 1917. године написао уџбеник Енциклопедије права на руском језику, а 1923. године и на српском језику. Рад има за циљ да анализира у којим сегментима је Тарановски направио искорак у односу на остале домаће писце Енциклопедије права.

ПОГЛЕД ТЕОДОРА ТАРАНОВСКОГ НА СТАЛЕЖЕ У МОСКОВСКОЈ ДРЖАВИ И НЕМАЊИЋКОЈ СРБИЈИ

За разлику од многих руских правних историчара који су се научно формирали пре револуционарних догађаја из 1917. године, Теодор Тарановски није био присталица тезе по којој Московска држава (XVI-XVII в.) није познавала сталеже, какви су постојали на европском Западу. Истовремено, Тарановски није делио ни став, на коме ће нарочито инсистирати совјетски правни историчари, да између средњовековних западноевропских и руских сталежа нису постојале значајније разлике. У Московској држави, према Тарановском, постојали су сталежи, али кључна разлика у статусу сталежа у односу на већину западноевропских земаља потицала је од тога, што су у руској држави сталешке привилегије биле тек последица дужности према држави и, као такве, темељиле су се на општем закону или правном обичају, а не на уговору. Следствено томе, држава је у Московској држави имала превласт над сталежима.

Свој поглед на друштвено и државно уређење Московске државе, те позицију сталежа у њима, Тарановски је касније пресликао на немањићку Србију, тврдећи да су у њој дужности и привилегије сталежа биле утврђене на исти начин као и у Московској држави. Расветљавање овог проблема има непосредни значај за решење важног питања о месту државних сабора у структури организације власти немањићке Србије. А без расветљавања питања о карактеру и улози сталежа, као и питања о месту државних сабора у систему власти, не може се добити ни тачна представа о јавноправној конструкцији државе Немањића.

Сва ова питања била су својевремено предмет научног спора двојице можда понајбољих познаваоца (уз А. Соловјева) српског средњовековног права Теодора Тарановског и Николе Радојчића. Овај рад, заправо, актуелизује једну од важних тема те давнашње, али и данас изузетно значајне полемике - питање природе и улоге сталежа у немањићкој Србији. То се у овом раду чини тако, што се поглед Тарановског на сталеже у немањићкој Србији пре свега претреса из угла његовог погледа на друштвено уређење Московске Русије, пошто је велики руски и српски правни историчар свој научни поглед на поједине правне институте и опште теме из развитка средњовековног права држава европског Истока умногоме формирао на историји права Московске државе.

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
150 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТЕОДОРА
ТАРАНОВСКОГ
23-25. мај 2025. године

**МЕЖДУНАРОДНАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ**
«150 ЛЕТ ОТ РОЖДЕНИЯ ТЕОДОРА
(ФЕДОРА) ТАРАНОВСКОГО»
23-25 мая 2025 г.

INTERNATIONAL CONFERENCE
“150 YEARS OF THE BIRTH OF
THEODOR TARANOVSKY”
23- 25th MAY, 2025.

ПРОГРАМ | ПРОГРАММА | PROGRAMME

ДАН 0 – ПЕТАК, 23. МАЈ | ДЕНЬ 0 – ПЯТНИЦА, 23 МАЯ | DAY 0 – FRIDAY, MAY 23

- 18:00-18:30** Регистрација учесника (факултативно)
Регистрация участников (по желанију)
Registration of participants (optional)
- 18:30** Обилазак центра града (факултативно)
Екскурсија по центру града (по желанију)
Sightseeing in the city center (optional)

ДАН 1 – СУБОТА, 24. МАЈ | ДЕНЬ 1 – СУББОТА, 24 МАЯ | DAY 1 – SATURDAY, MAY 24TH

- 10:00** Регистрација учесника
Регистрация участников
Registration of participants
- 10:30** Поздравне речи:
Проф. др Милена Полојац, шеф Катедре за правну историју Правног факултета Универзитета у Београду
Проф. др Зоран Мирковић, председник Организационог одбора скупа
Емерита проф. др Вида (Тарановски) Џонсон, Универзитет Тафтс, Факултет уметности и науке, Одељење за међународне студије књижевности и културе, унука Теодора Тарановског (онлајн)
- Слова приветствия:**
Проф. др Милена Полојац, заведуюћа Кафедром историје права Јуричког факултета Белградског универзитета
Проф. др Зоран Миркович, председатель оргкомитета конференције
Емерита проф. др Вида (Тарановская) Джонсон, Университет Тафтса, Факультет искусств и наук, Кафедра международных литературных и культурных исследований, внучка Теодора Тарановского (онлайн)
- Welcome remarks:**
Prof. Dr Milena Polojac, Head of the Department of Legal History, Faculty of Law, University of Belgrade
Prof. Dr Zoran Mirković, Chair of the Organising Committee
Emerita Prof. Dr. Vida (Taranovski) Johnson, Tufts University, School of Arts and Sciences, Department of International Literary and Cultural Studies, granddaughter of Theodore Taranovski (online)
- 11:00** Фотографисање учесника | Фотографирование участников | Photographing of participants
- 11:15–12:45** **Тарановски као правни историчар**
Председава: Милена Полојац
- Зоран С. Мирковић**
О методу Теодора Тарановског при писању Историје српског права у Немањинској држави
- Милош Станковић**
Допринос професора Теодора Тарановског утемељењу упоредне правне традиције
- László Heka**
Slovensko pravo i mađarska pravna istorija – doprinos Teodora Taranovskog
- Тамара Илић**
Теодор Тарановски и византологија
- 12:45** Пауза за кафу | Перерыв на кофе | Coffee-break

13:00 – 14:45 **Савременици и поређења | Современники и сравнения | Contemporaries and Comparisons**

Председава: Нина Кршљанин

Мария Владимировна Корогодина (онлайн)

Владимир Бенешевич (1874 – 1938) и изучение Законоправила святого Саввы в 1930-х гг.

Андрей Алексеевич Кирюшин

К вопросу об анализе системы источников Соборного Уложения 1649 года

Маша Кулаузов, Урош Станковић

Преписка Теодора Тарановског у Рукописном одељењу Матице Српске

Željko Bartulović (onlajn)

Teodor Taranovski i Marko Kostrenčić

(doprinos razvoju pravno-povijesne znanosti između dva svjetska rata)

Piotr Szymaniec (online)

Theodor Taranovsky and Polish legal historians

14:45 **Ручак | Обед | Lunch**

15:45 – 17:30 **Тарановскиј как теоретик права I: дејателност и наслеђе**

Председателствује: Андрей Алексеевич Кирюшин

Иван Андреевич Иванников

Особенности российской философии права начала XX века в оценке Ф.В. Тарановского

Андрей В. Поляков (онлайн)

Учение Ф. Тарановского о праве в контексте проблемы обоснования российских традиционных духовно-нравственных ценностей / Вклад Ф. Тарановского в развитие российской теории права

Вячеслав Евгеньевич Кондуров

Догматика конституционного права и политическая теология

Мария Сергеевна Куликова

Роль судебной практики в формировании правовых ценностей

Ирина Павловна Кененова (онлайн)

Новый конституционализм и конституционно-правовые реформы на постсоциалистическом пространстве в свете идей Ф.В. Тарановского.

17:30 **Пауза за кафу | Перерыв на кофе | Coffee-break**

17:45-19:00 **Тарановски као правни теоретичар II: теме и радови**

Председава: Далибор Ђукић

Игор Милинковић

Рефлексије о схватању природе правне науке и правног феномена у дјелу Теодора Тарановског

Валентина Цветковић-Ђорђевић (онлајн)

Нешто о Енциклопедији права Теодора Тарановског

Милош Здравковић (онлајн)

Енциклопедија права Теодора Тарановског

Vladimir Simić (onlajn)

Dve "Države" - jedna na ćirilici, a druga na latinici

19:30 **Вечера | Ужин | Dinner**

ДАН 2 - НЕДЕЉА, 25. МАЈ | ДЕНЬ 2 – ВОСКРЕСЕНЬЕ, 25 МАЯ | DAY 2 – SUNDAY, MAY 25TH

11:00 – 12:00 **Средњовековна Србија – Држава**

Председава: Зоран Мирковић

Душан Ракитић

Перспектива Тарановског на "општу конструкцију" државе Немањића

Нина Кршљанин

Државни сабор средњовековне Србије у делу Теодора Тарановског

Марко Ромић (онлајн)

О српској средњовековној управи из пера Теодора Тарановског

12:15-13:15 Средњовековна Србија – Држава и сталежи | Medieval Serbia – The State and Estates

Председава: Татјана Суботин-Голубовић

Boris Stojkovski

Slavery in medieval Serbia – legal and historical issues

Зоран Чворовић (онлајн)

Поглед Теодора Тарановског на сталеже у Московској држави и немањићкој Србији

Синиша Мишић

"Историја српског права" Теодора Тарановског и средњовековно српско село

13:15 Пауза за кафу | Перерыв на кофе | Coffee-break

13:30- 14:45 Средњовековна Србија – Држава, Црква и извори права | Medieval Serbia – State, Church and Legal Sources

Председава: Синиша Мишић

Далибор Ђукић

Правни положај Православне цркве у средњовековној српској држави

Марија Копривица

Судске надлежности игумана манастира у средњовековној Србији

Valerio Massimo Minale (online)

Theodore V. Taranovsky and the Syntagma Alphabeticum by Matthew Blasteres

Татјана Суботин-Голубовић

Канонски зборник из збирке Цетињског манастира (рукопис бр. 74)

14:45 Ручак | Обед | Lunch

15:45 – 17:15 Средњовековна Србија – грађанско и кривично право

Председава: Душан Ракитић

Мирјана Мишкић (онлајн)

Ђорђе Раковић (онлајн)

Дјеца као носиоци првог наслеђеног реда у српском средњовековном праву

Владимир Вулетић

Римска купопродаја и њен утицај на одредбе Душановог законика у делу Теодора Тарановског

Сара Митић

Уговор о купопродаји у српском средњовековном праву према Т. Тарановском

Ђорђе Степић

О кривичним делима против имовине у средњовековној Србији из пера Теодора Тарановског

Затварање скупа | Closing of the conference | Заключение конференци

За свако излагање је предвиђено највише 15 минута. Дискусија је на крају сваке сесије. Најлепше молимо све учеснике да се придржавају сатнице.

Each presentation should last a maximum of 15 minutes. Discussions will take place at the end of each respective session. We kindly ask all participants to adhere to the schedule.

Каждая презентация будет длиться максимум 15 минут. Обсуждение состоится в конце каждой сессии. Мы просим всех участников придерживаться временного графика.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34(048)

34:929 Тарановски Т.(048)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп 150 година од рођења Теодора Тарановског
(2025 ; Београд)

Зборник апстраката / Међународни научни скуп 150 година од
рођења Теодора Тарановског, Правни факултет, 23-25. 5. 2025. године =
Международная конференция «150 лет от рождения Теодора (Федора)
Тарановского» = International conference “150 years of the birth of Theodor
Tarapovsky” ; [уредник зборника Зоран С. Мирковић]. – Београд : Универзитет,
Правни факултет, 2025 (Београд : Досије студио). – 1 електронски оптички
диск (CD-ROM) ; 12 cm

Тираж 100.

ISBN 978-86-6132-179-5

а) Тарановски, Теодор Васиљевич (1875–1936) – Право – Апстракти

б) Право – Апстракти

COBISS.SR-ID 172445193